

Tanja Radman

Republika kamena

Lex Legis serijal

© Tanja Radman

AEterna Nova

Dubrovnik, 2018.

UVOD

JEDAN ŽIVOT ZA DRUGI

Tvrdo tlo na kojem sam ležao bilo je jedina stvar koju je moja svijest tog trenutka prihvaćala. Ponovno sam počeo postajati svjestan tek nakon što sam se promeškolio i osjetio kako mi se sitno kamenje urezuje u ukočena leđa. Nekoliko je sekundi prošlo dok me tijelo nije upozorilo na bol sa zakašnjenjem. Lebdio sam, lebdio između jave i sna, između mješavine dobrih starih dana i ovih krvavih što su se štekavo izmjenjivali u mojoj glavi. Negdje u kutu svog uma znao sam gdje sam i što se događalo, ali tmina, ta užasna gusta tvar tamnija od krvi, što mi je potihlo i lukavo obavijala um, nutkala me da opet sklopim oči i odbijem biti ovdje. Palucajući svojim zmijskim jezikom tražila je od mene da odustanem, da se predam. *Samo tako. Odustani.* Bila bi to najlakša stvar na svijetu. Treptaj oka ne bi bio dovoljno brz za ono što bi bilo dovoljno učiniti da zauvijek iščeznem u hladnome zraku, kao da me svijet nikada nije ni imao. Moj prokleti um usudio se dvojiti. Nalazio sam se na samoj granici predaje, uistinu jesam, nebesa mi oprostila, ali nisam više htio biti tamo, nisam htio ustati i uzvratiti udarac, nisam više htio biti ja, nisam htio više postojati... Ležao sam tamo misleći, moleći, preklinjući da skupim dovoljno hrabrosti kako bih nestao, ali tijelom mi je uto odjeknuo prasak. Nisam imao kamo pobjeći. Hladnih čeličnih prstiju i stiska zagušljivog poput smrtnog zagrljaja, trenutak je izronio iz tame, zgrabio me i usisao natrag u potpunu svijest. Otvorio sam oči i kriknuo. Ponovno saznanje, povratak u sadašnjost. Dobronamjerna tišina, blaženo neznanje, razbilo se u milijun komadića i uši su mi se odmah ispunile zvukovima rata. Ženska vriska, muški krikovi, dječji plač, preklinjanje i proklinjanje. Eksplozije, udarci, nezemaljski zvukovi. U grlu mi je zapeo vapaj dok mi je srce počinjalo histerično

plakati. *Zar još nije gotovo?* Očima sam šarao po tmuni gledajući u mrakom okovano nebo. Pala je noć, ali nebo je bilo minuto zvjezdica, prazno kao moja duša u ovaj kasni sat. Dok mi se bilo ubrzavalo pritisnuto zvukovima iz pakla, počeo sam biti svjestan sebe, a trnci koji su mi stali jurišati kičmom ledenim galopom mamili su me da briznem u očajan plač. Napokon sam shvatio načinjenu štetu. Trebao mi je nadljudski napor da ne vrisnem iz petnih žila i nestanem uz prasak. Kukavičluk mi je ispunio ionako obeshrabrenu dušu. Poželio sam šapnuti potrebno i snagom nepovratnih riječi nestati iz ralja tog zemaljskog pakla pretvarajući se, u nekom drugom vremenu, na nekom drugom mjestu, da se svijet okreće u drugome smjeru... i baš kada sam otvorio svoje suhe, izdajničke usne u namjeri da to i učinim, osjetio sam plahi dodir na svome ramenu. Nježniji od leptirovog krila, tresao se jednako kao i glas koji mi je šapnuo:

– Vrijeme je.

Jedan dugi trenutak zurio sam u **obris njenog** lica koji se teško nazirao u tami. Na tren sam se upitao kakav je to demonski mrak progutao zemlju da do nas nije dopirao ni treptaj svjetlosti, a onda, svi ti bolni vapaji, zvukovi bombardiranja, plakanja i krikova postali su buka u pozadini tih riječi i njenih nevidljivih očiju za koje sam znao da me napeto promatraju. Venama mi je jurnula novospoznaja. Kako sam ikada mogao pomisliti da ću se moći okrenuti i nestati? Kako sam mogao misliti da bih ikada više mogao sklopiti oči i mirno spavati? Tama i njezin gusti plašt nisu uspjeli potisnuti žive slike koje su mi bljeskale pred očima isprekidanim ritmom. Moja snaha, moj sin... zaboljela me pomisao na njega, pravog nasljednika mog plemenitog prezimena, loze koja se nikada, ni u najtežim trenucima, nije dvoumila, predavala ni odustajala... Loze koju sam ja gotovo izdao jednim potezom. Njen jednostavan šapat otvorio je sva vrata u mom zamračenom umu i otjerao tamu iz njega. Moja obitelj, njihova budućnost, svijet za njih... Odlučio sam se boriti. Za svaki osmijeh koji je procvao u ovome, a trebao se nastaviti u sljedećem životu. Za sve što sam dobio, a nisam dao zauzvrat. Za mog nerođenog unuka zbog kojeg sam ovo činio. Nisam ustao, nisam mogao. Nisam se

podigao na ruke, ni to nisam mogao. Okrenuo sam se prema njenom licu zaklonjenom u tami i izrekao svoj dio bez imalo razmišljanja, kajanja ili straha.

– Una Vita Pro Alia.¹

Uzdah olakšanja oteo se s njenih usana jednakom lakoćom s kojom je tračak tuge zastrugao po mome srcu. Sumnjala je u mene. Kroz tamu su se stala provlačiti šaputanja ostalih, ponavljajući iste riječi slomljenim duhom, srcem i tijelom. Bila je to najteža i najlakša stvar koju sam ikada izgovorio. Ipak, znao sam u dubini svoje srži da sam učinio pravu stvar. Ništa drugo ne bi bilo ispravno, ni blizu. Zadnji šapat začuo sam sa svoje lijeve strane. Pretpostavio sam da smo svi bili vrlo blizu jedni drugima. Zatvorio sam oči kako bih umirio svoje uspaničeno srce i unezvijerene misli. Zaželio sam tišinu.

– Je li to noć pala? – upitao sam tiho.

– Nije – odgovorila mi je ona šapatom s moje desne strane – tek se popodne rodilo.

Uzdahnuo sam vrlo pažljivo i vrlo oprezno, onoliko koliko su mi dopuštala probijena pluća.

– Koliko dugo već ne vidim?

– Nekoliko sati.

Počela je tiho plakati. Htio sam je utješiti, ali nisam znao kako. Jedna suza mi je kliznula iz oka i iznenadila me svojom brzinom. Jurnula je prema uhu i zagolicala ga prije nego što je nestala u bezdan. Primijetio sam da su krikovi u daljini utihnuli i opet sam, na djelić sekunde, poželio nestati. Naravno, odagnao sam tu kukavičku misao istog trenutka, a i bilo je prekasno. Izgovorene se riječi nikada ne mogu povući. Bilo je to nešto što smo ponavljali kroz život jednako kao što smo njime kročili, nešto čije smo važnosti bili svjesni kao

¹ lat. "Jedan život za drugi."

postojanja samog života. Verbum² je svetost. Verbum je razlog našeg rađanja i umiranja, razlog ovog i stotinu drugih ratova, kao i mira i njegovih stotinu oblića. Ovaj rat, strašniji od najstrašnije noćne more, nije trebao završiti u skoro vrijeme. U to nisam vjerovao ni jedan tren, ali vjerovao jesam da smo sa svojim činom izmijenili njegov put. Možda je to bila samo pukotina u staklu, tanja od paukove mreže i sitnija od snježne pahulje, ali bila je tamo, jamčila je krah stakla u potpuni prah. *Jednoga dana*. Miris otvorenih rana, spaljenih kuća i drhtavog straha ispunjavao je ionako težak zrak i ja sam po prvi put osjetio istinsku zahvalnost što sam oslijepio.

– Theo? Theodoruse?

– Da, prijatelju?

– Trebali... trebali bi se primiti za ruke. Kako... kako da... ti...

Da do tada nisam bio očima zauvijek prikovan za tamu, one bi se sigurno u tom trenutku ugasile, kako ne bi morale gledati njegovo napaćeno lice.

– Bit će sasvim dovoljno da staviš ruku na moje rame – odgovorio sam čvrstim glasom nekog stranca, nekoga kome se ovo nije događalo, ne na ovakav način. Ubrzo sam osjetio Dexterov blagi dodir na svome ramenu i malo se lecnuo. Osjetio sam kako me brazgotine i otvorene rane žare pod njegovim prstima, a opet, osjetio sam neobičan poriv za smijehom zbog njegovih drhtavih prstiju koji su me jedva doticali, kao da bi me jači dodir mogao još više ozlijediti.

– Uhvati moju ruku – šapnula je Onoria Dexteru neobično sabranim glasom. Zar sam se samo ja kolebao? Carmen nikada nije maknula svoju ruku. Na lijevome ramenu, tamo gdje je njena plaha ruka dodirivala završetak moje ključne kosti, osjećao sam briđenje. Bila mi je vrlo blizu, toliko da sam osjetio njezin topao dah i tiho uzdisanje dok se opirala novoj navali plača. Bila je to jedna hrabra žena, bez

² lat. riječ

imalo sumnje. K vragu, čak sam se i ja jedva suzdržavao od plakanja jer sam znao da suze nisu mogle ni jednom svojom kapljicom dočarati naše patnje. Nas četvero smo ležali, pretpostavljam u krugu, dodirujući onog pored sebe i iščekujući nepoznato, možda najgore, kao da sve dosad proživljeno nije bilo dovoljno grozno, kao da se grotlo pakla nije odavno otvorilo i proždimalo nas u vrtlogu paklene vatre. Dexterova ruka me naglo šćepala za rame. Potom i Carmenina. Zadrhtao sam. *Počinje.* Opet sam okrenuo glavu na stranu iskorištavajući trenutak koji me još nije uhvatio. Mogao sam zavoljeti Carmen. Mogao sam, da sam imao više vremena, da je svijet bio drugačiji i da nam sudbina nije bila čvrsto ispletana. Vidio sam nas u nekoj izgubljenoj budućnosti, sebe sa dugom bradom, a nju sa srebrnim pramenovima upletenim u svoju kestenjastu kosu. Moj bi se sin već dičio snagom svoga sina. Netko je vrisnuo stravičnim vriskom koji mi je zaledio krv u žilama. Tek sam se tada ispunio iskonskim strahom. Ubrzo smo svi vrištali. Moj se krik pomiješao s njihovima i stopio u neljudski zbor smrtno patnje. Moj se um, iscrpljen od borbe i šokiran intenzitetom iznenadnih bolova, stao gasiti i uto sam osjetio tračak zahvalnosti. Vrištali smo paklenim, očajnim glasovima dok nam se koža gulila od stopala naviše. Spaljena se koža groteskno uvijala prema gore i otkrivala kosti bijele poput snijega, čvrste još samo jednu sekundu ovoga života prije nego što su počele pucati kao nejake grančice ostavljajući lelujavi prah iza sebe. Da me oči nisu napustile, vidio bih tamnocrveno meso koje se gubilo pod pritiskom žila, tamneći i skupljajući se u unutrašnjost, dok ne bi postalo oganj. Dexterov je glas utihnuo, a ruka mu je kliznula s mog ramena. Carmen se još trzala u bolovima. Počeo sam polako gubiti svijest dok su mi bedra gorjela, cvrčala pod vatrom i nestajala. *Ovaj miris...* Urlici i krikovi mojih suboraca jenjavali su i odzvanjali u zraku koji je smrdio na spaljeno meso i lešine. Silna, neopisiva bol tjerala me na plač, povraćanje, vrištanje i nekontrolirano drhtanje. Osjetio sam kako se moja bit munjevito kreće prema kraju mosta i kako nestajem zajedno s povjetarcem. Okrenuo sam opet glavu prema Carmen, širom otvorenih očiju i usta razjapljenih u nijemome kriku. Uzvrćala mi je jednako nijem pogled. Odjednom sam je vidio,

njene krupne oči i iskru koja se polako u njima gasila, vidio sam to svojim srcem koje je preskakalo otkucaje prije nego što će prestati kucati. Vidio sam kako je vatra gutala njen lijepi vrat odvratnom glađu i zahvaćao njeno predivno lice koje se pretvaralo u grotesknu masku užasa i agonije. Odmah sam požalio što sam pred svoj kraj umjesto lica Ljubavi upamtio lice Smrti... A tamo, odmah iza nje, vidio sam svoje dvije odsječene ruke u zapetljanoj, odbačenoj hrpi. Prsti su se odvajali i otpadali dok se koža gulila u komadima i nestajala zajedno s njima negdje u bezdan. Krv je lizala komad po komad kože da bi potom vatra pojela i nju. Vratio sam oči prema nebu koje je sada sjalo nevjerojatno plavom, ohrabrujućom bojom. Još jedan posljednji put, bilo je onakvo kakvim sam ga oduvijek pamtio – beskrajno, čarobno i obećavajuće. Potom je nastupila tama. Osjetio sam oganj na prsima, vatru kako mi grize pluća i probija leđa. Miris spaljenih dlaka i kože ispunio mi je nos. Zadnja stvar na koju sam pomislio bilo je to plavo nebo. Zaželio sam da ga moji potomci gledaju do kraja svog života. A onda sam i ja izdahnuo i prestao postojati. Plameni jezik koji je progutao zadnji dio tijela u tom ljudskom krugu zapucketao je prijetećim zvukom i nestao u svojoj vlastitoj srži. Na pougljenoj, crnoj travi koja je ležala ispod nas, ništa drugo nije ostalo osim prstohvata teške čarolije koju smo dobrovoljno prizvali da nas liši života... i izbriše s lica Zemlje.

1. POGLAVLJE

NEVEN, MACINA TRAVA, BOSILJAK I ČIČAK

Novorođeni se dan prikrađao kroz kutove jutra nagovještavajući svoju prisutnost tek pokojom sunčevom zrakom. Nebo je bilo prehladeno od zime koja je još uvijek čvrsto držala Republiku za mišicu, kao da još nije namjeravala popustiti stisak svojih hladnih prstiju. Trag njezine okrutne tromjesečne vladavine ostao je gotovo na svakome koraku, od magle koja gotovo uopće nije nestajala s jutrima, do teškoginja pod kojim su se pogibali stoljetni borovi. Beta³ je žurila kući ubrzanim koracima dok je istovremeno puhala u svoje promrzle prste, ne bi li ih barem malo ugrijala. Pjevušila je ispod glasa jednu staru pjesmicu koju joj je majka nekoć pjevala u ovakve hladne dane. Beta nije bila praznovjerna, ali držala je do starih običaja pa je pjevala o Morani⁴ i njenom teškom životu, kako bi joj barem malo udobrovoljila i pomogla u odlasku. Rame joj se povremeno bunilo pod teškom kožnom torbom koju je nosila već nekoliko kilometara, ali Beta nije naročito marila s obzirom na to da se rano ustajanje tog jutra itekako isplatilo. S njenim užurbanim koracima izmiješali su se slatki mirisi ubrane majčine dušice, metvice, jaglaca, koprive i kadulje. Ona nije bila jedina koja se tog jutra uputila izvan grada Raguse kako bi pronašla razne biljke. Svi su to građani učinili proteklog ili ovog jutra jer je Jari God⁵, prvi dan Proljeća, prišao vratima njihovih skromnih domova i upravo se spremao pokucati. Beta je razmišljala upravo o svim tim ljudima dok je ulazila kroz vrata od Ploča⁶. Putem nije nikoga srela, ali kutom očiju vidjela je sjene koje su brzo nicala i jednako brzo nestajale iza visokih zidova.

³ *lat. druga*

⁴ *boginja zime u slavenskoj mitologiji*

⁵ *poznatiji kao Jurjevo ili Đurđevdan*

⁶ *istočni ulaz u staru gradsku jezgru Dubrovnika*

To nije bilo ništa neobično, jer je skrivanje i laganje postalo svakodnevnica građana Raguse⁷ još od Velikoga rata i, mada je Beta znala samo najosnovnije o njemu, tokom svog života doživjela je dovoljno da se uvjeri kako bi i ona trebala jednako toliko lagati i biti nevidljiva. Slučajnom strancu ovo bi izgledao kao još jedan uspavani grad koji se tek imao otresti slatkoga sna, ali Beta je vrlo dobro znala kolika je žurba vladala ulicama. Mogla je nanjušiti oprez i strah u zraku jednako kao što je mogla zamisliti koliko je truda bilo uloženo kako se to nikada ne bi primijetilo. *I koliko je toga bilo na kocki.* Betinim sitnim tijelom prošao je drhtaj. Živjeti u svijetu diktature i smrtnih kazni učinilo je svoje. U tom je gradu bilo neupitno ostati nevidljiv ako si htio živjeti. Ona je trebala biti jedna od njih, još samo jedna sjena više na prastarim zidinama grada, ali vjerovala je da ju nitko od čuvara neće vidjeti, budući da su rijetki paradirali ulicama u ove rane sate. Vjerovala je da je jednako nevidljiva kao ostalih stotinu duša koje su hitale svojim kućama s polja pa je, tako neopterećena, ušla na Stradun⁸ jedva čekajući da uđe u svoj topli dom. Ragusa se tek počela meškoljiti pod zvijezdom Danicom kad je Beta stupila pred Knežev stup. Zakon je nalagao klanjanje kamenom liku pri svakom prolazanju pored njega i svatko tko to nije činio bivao bi kažnjen javnim bičevanjem. Beta nije mnogo znala o Knezu, samo da je čitav njezin životni vijek provodio po svijetu i da se Vijeće neumorno pripremalo za njegov povratak, iako se nikada nije vraćao. Među narodom se pričalo da je dao podignuti spomenik u čast čovjeku koji je nekada bio, prije svoje titule i prozivanja Knezom, iako ga narod najradije nije nikako nazivao niti o njemu pričao. O njemu se govorilo baš svašta, od apsurdnih teorija da je jeziv duh, do pretpostavki da je krvoločni ubojica gladan teritorija. Zadnji put kada je Beta čula za njega bilo je prije nekoliko godina, kada je Vijeće objavilo da je Knez sa svojim vojnicima pokorio Zapad. Njena je majka, ako je išta znala, šutjela, zajedno sa svima koje je

⁷ latinsko i talijansko ime za Dubrovačku republiku

⁸ pogrdno mletačko ime za uličetinu

Beta ikada išta pitala. Zaista nije mnogo znala, ali vjerovala je svojoj majci i svim građanima pa je, naučena od njihove strane, šapnula pri svom namještenom naklonu:

– Non bene pro toto libertas venditur auro.⁹

Kada bi je netko tko ne treba ikada čuo, bila bi optužena za svetogrđe i osuđena na smrt, ali ovako, sigurna u svom drskom i odglumljenom naklonu, Beta se rado rugala kamenom licu. Ragusa je na površini bila pokoren grad-država, pogrbljena starica pod teškom rukom vlasti, ali duboko pod zemljom nosila je mnoge podzemne prolaze, tunele, prostorije i stubišta baš onako kako bi mlada žena ratnica nosila svoj luk i strijelu. Ragusa je možda bila sjena onoga što je bila prije Velikog rata, ali ni jedna joj država na svijetu nije bila ravna. Beta se ponosno uspravila pred kamenim likom mladića lijepe kovrčave kose s velikim mačem u rukama. U njegovim isklesanim očima činilo se kao da bukti vatra. Njen je pogled odmah potom zalutao prema zastavi koja se vijorila iznad Kneževe glave. Ranojutarnje zrake obasjavale su izvezenu ruku između čijih se prstiju provlačila crna guja. Sasvim prikladan prikaz djelovanja Vijeća Umoljenih. Kada je Beta bila mlađa, bila je uvjerena da je guja palucala jezikom kad god bi se klanjala s majkom, ali sada se neprimjetno smiješila istoj zastavi iz sasvim drugog razloga. Kao većina drugih punoljetnih građana Raguse, Beta je sada bila novopridošla članica tihog društva koje je planiralo otpor. Njihovo djelovanje bilo je vrlo sporo i ograničeno, ali unatoč tome, učinili su mnogo tijekom zadnjih desetljeća, a to je, među ostalim, rezultiralo ragusinim podzemljem. Upravo je Beta bila ta koja je često pitala zašto još nisu djelovali i napali, ali uvijek bi je dočekali isti odgovori. *Strpljenja, dijete. Doći će vrijeme kada ćemo ustati.* Članovi tog društva naoružali su se samo i jedino strpljenjem, a njihovo djelovanje bilo je ograničeno na kretanje noću zbog čega je, rado se prisjećala Beta, nastao najveći ponos cijeloga grada. Vijeće je svojedobno naredilo nekolicini švelja da izrade reprezentativnu zastavu iznad Kneževog

⁹ lat. "Sloboda se ne prodaje ni za sva blaga svijeta."

stupa, pa su to i učinile. Ono što Vijeće nije znalo bila je slamka za koju su se građani hvatali. Švelje su između dvije podstave izvezle riječ koja se vidjela samo u odabranim noćima. *Libertas*¹⁰. Jedna riječ koja je ulijevala nadu u srca tisuća, riječ koja je olakšavala ponizno klečanje pred kamenim kipom i zbog čega se Vijeće čudilo sve manjem broju kažnjenih. Riječ zbog koje je vrijedilo umrijeti. Društvo se prozvalo Lunarima u čast svom tihom suborcu i najboljem prijatelju, Mjesecu. *Zašto?* – sjetila se Beta svog pitanja bez daha koje je uputila majci kada ju je napokon uvela u svijet odraslih. *Zato što se ta riječ vidi samo po najsajnijoj mjesecini.* Beta je opet pogledala u Kneza. Nepresušna nada buknila je u njenim prsima jednako žarko kao što je plamen ječao u njegovim izrezbarenim očima. Osjećala je njegovu strašnu prisutnost, kao da se djelić njega samoga skrivao u tom hladnom kamenu, ali isto tako osjećala je neobjašnjivu snagu zbog koje je vjerovala da bi jednim dahom mogla ugaziti njegov pogled. Uzdah se spustio na njene usne kada se stala udaljavati od kamenog kipa i zastave koja je naizgled nevino lelujala na vjetru. Tek što je počela pogađati što će je dočekati kod kuće, budući da je i njena majka pošla brati biljke, netko ju je naglo ščepao za rame. Beta je kriknula. Torba joj je pala na tlo.

– Što radiš na ulici prije jutarnjeg zvona?

Glas koji joj se obratio pripadao je njenoj najgoroj noćnoj mori. Beta je na djelić sekunde opazila nekoliko sjena kako munjevito nestaju pa je hitro pala ničice na koljena.

– Oprostite mi – jauknula je dok joj je srce bubnjalo u grlu – majka mi pati od vrućice pa sam pošla do Ploča kako bih nabrala nešto bilja i skuhalo joj čajeve!

Laž koju je izrekla dapiferu¹¹ bila je spremna u njenoj glavi otkako je jutros stupila nogom iz postelje, ali ni u najluđim snovima nije

¹⁰ *lat. sloboda*

¹¹ *lat. sluga, zapovjednik gradske straže*

pretpostavljala da će se njome morati okoristiti. Pogled joj je bio čvrsto uperen u kameno tlo, ali nekako je osjetila njegovo nepovjerenje pa je brzo izvukla najbliži snop iz torbe i podigla ga iznad glave. Zadržala je oborenu glavu kao što su je učili od malih nogu i molila se nebesima za najbolje. Zrak više nije mirisao na svježe ubrane trave koliko je mirisao na strah i tjeskobu.

– Ustani.

Beta je stala na noge, ne zamarajući se brisanjem prašine sa svoje skromne halje. Umjesto olakšanja, njenim je venama jurnuo strah kada je svojim očima našla njegove. Na licu prekrivenim crnom kukuljicom našla je ciču zimu.

– Zapamtio sam te. Vidim li te još samo jednom, vodim te ravno u Knežev dvor.

Betino ionako uznemireno srce sada je zajecalo od tuge. *Koliko je to samo puta moj Victor čuo prije nego što su...*

Potiskujući naglo pridošle uspomene i vješto skrivajući svoj nemir i strah, Beta se naklonila u znak zahvale.

– Ovaj put ću ti progledati kroz prste. Zapamti silnu velikodušnost Vijeća.

Beta je skrušeno pognula glavu i promrmljala zahvalu.

– Nisam te čuo.

– Najljepša hvala, Poštovani.

Beta je prezirala način na koji su ih morali oslovljavati. Jedva je prikrivala drhtanje prstiju i nije znala koliko dugo će moći glumiti da je nevinašce koje ne krši zakon. Glavom su joj sijevala majčina upozorenja da se skriva po pokrajnjim uličicama.

– Jesi li prijavila majku?

Još samo jedna laž. Reci da namjeravaš i nestani.

– Nisam, Poštovani, ali hoću, čim joj skuham čajeve. Tek joj je noćas pozlilo, a i Hospitum¹² ne prima nikoga prije prvog otkucaja zvona.

– Da, zaista – prizna on – provjerit ću u podne jesi li je prijavila. Kako se zove?

– Una, poštovani.

– *Puno* ime, pučanko.

Beta se lećne na pogrđnu riječ kojom ju je nazvao. Nakon toliko godina, još uvijek se nije na nju navikla.

– Una Ghetaldus¹³.

– Ghetaldus?

U dapiferovom glasu začula se naznaka prepoznavanja.

– Što ti dođe Marin Ghetaldus?

– Otac, Poštovani.

Betin je ubrzani puls pomalo usporavao. Sad kada je znao tko joj je otac, sigurno nije imao namjere koje je možda imao ranije.

– U tom slučaju, mora da si ti Bete – rekao je neodređenim glasom. Uzvratila mu je pogled.

– Ne, cijenjeni. Bete je nadimak mog oca, a mene je nazvao Beta.

– Druga?

Osjetila je okus gađenja u ustima dok se spremala odgovoriti zašto je nosila takvo latinsko ime.

¹² *lat. bolnica*

¹³ *latinska inačica prezimena Getaldić*

– Moj se otac nadao da ću poći njegovim stopama. Da ću biti druga u obitelji koja će... služiti Vijeću kao njihova desna ruka.

Mogla je osjetiti bitku koju je vodio sam sa sobom jer, unatoč tome što je bio pučanin, Marin Ghetaldus je bio gotovo nedodirljiv, a dirnuti njegovu kćer značilo bi odgovarati pred samim Vijećem.

– I, hoćeš li? Ili ćeš biti obična *tržnica*¹⁴ kao tvoja majka?

– Ako Vijeće odluči da sam ih dostojna – odgovorila je unaprijed odglumljenom skrušenošću, grozeći se vlastitih riječi – rado ću nastaviti očevim stopama.

Njegovo je lice sada je odavalo potpunu mirnoću.

– Idi, i da te više nisam vidio – rekao je. Beta se još jednom i, nadala se, posljednji put, naklonila i požurila putem kojim je nakanila. Dok su uspinjala uz stepenice i ostavljala Stradun i gradska vrata iza sebe, Beta je po svojim teškim koracima napokon osjetila da joj se srce sakrilo u petama. *Ovo je prošlo bolje nego sam se nadala.* Zadnje što je očekivala bilo je da će je čuvar samoga Vijeća ispitivati o obiteljskom stablu, ali kad već jest, bila je sigurna da mu prioritet neće biti provjeriti u Hospitumu da li je žena velikog Marina Ghetaldusa prijavila vrućicu. Zduri¹⁵ i dapiferi bili su strah i trepet koji je odgovarao izravno Vijeću Umoljenih. Beta je dijelila strah naroda od tih čuvara, jer kada bi se oni dočepali nekoga, taj više nije vidio danje svjetlo, ali ako je išta bilo strašnije od toga, bilo je pitanje zašto se Vijeće, od kojih su oni strahovali, toliko smrtno bojalo Kneza? Tko je on bio i što je to činio da su se građani pri spomena njegovog imena hvatali za prsa i grozili? Većina stanovnika Raguse nije nikada ni vidjela Kneza, a toliko su ga se bojali da su sav svoj život predodredili njegovim zakonima. Beta je pretpostavljala da je u tome Veliki rat odigrao veliku ulogu, ali nije mnogo znala o njemu, budući da su svi o tome odbijali razgovarati. Majka joj je jednom prilikom rekla da se

¹⁴ žena koja je radila u tadašnjoj žitnici

¹⁵ gradski stražari

nitko nije htio prisjećati strahota koje su proživjeli, niti su htjeli da njihova djeca pate kao što su oni nekada patili i to joj je bilo razumljivo. Članove Vijeća građani su vidjeli tek nekoliko puta godišnje, kada su izlazili iz Kneževog dvora kako bi obavijestili narod o velikim promjenama, kao primjerice lani kada su gotovo stotinu kažnjenika objavili krivima za neposluh i otpremili izvan grada. Betine su se oči ispunile suzama čim se prisjetila tog mučnog dana, kada ju je majka čvrsto držala kako ne bi jurnula u masu optuženih i odvukla Victora što dalje od propasti. Nikad nije zaboravila njegovo lijepo i hrabro lice kako odvažno gleda ispred sebe i sluša presudu koja ga je iščupala iz njezinog života i odvela u Epidaurske¹⁶ rudnike. Nije znala što se točno dogodilo s njim. Vjerovalo se da nije preživio jer su ti rudnici bili sinonim za tiha smaknuća, a kako je umro, ako jest, nitko nije znao. Odmahujući glavom kako bi otjerala crne misli, Beta se usredotočila na preostali put do svoje kuće. Još dok je klečala pred dapiferom odlučila je da neće ništa spominjati svojoj majci, koja bi se vrlo vjerojatno izbezumila od brige, a da ne spomene, Beta je pomislila rumeneći se od neugode, kako joj je izričito naglasila da se skriva najbolje što može. Opet se koreći zbog svoje nevjerojatno glupe nepromišljenosti i loše prosudbe, Beta se stala spuštati stepenicama Sv. Đurđa i za nekoliko se koraka našla pred svojim skromnim domom. Kao i svaki put prije nego što bi uhvatila kvaku od vrata, nesvjesno je pogledala u kamena slova na do vratku uz koja je odrasla. Ta su tri teška slova zijevala iznad svakih ulaznih vrata u Republici, a njoj, kao ni većini mladih, nisu predstavljala ništa. Ako je vjerovati majčinih riječima, bio je to još samo jedan ružan podsjetnik na Veliki rat i ništa više. Zvukovi mora nestali su sa treskom ulaznih vrata. Njena majka Una podigla je svoje umorne oči sa stola na koji je upravo slagala bilje. Trenutno olakšanje razlilo se njenim licem i završilo iskrenim osmijehom nakon što je ugledala svoje dijete. Oblak krivnje ovio je Betino srce.

¹⁶ *Cavtatske*

– Pozdravljena mi budi, kćeri!

Prišla joj je i nježno je poljubila u čelo. Beta joj se hrabro nasmiješila pazeći da ni u jednom trenutku ničim ne oda da je već ovog trenutka mogla biti pred sudom Vijeća. Glumeći potpunu smirenost, upitala je majku:

– Što si uspjela pronaći?

Una se vratila do stola i stala pokazivati na uredno posložene snopove.

– Neven, macinu travu, bosiljak i čičak.

Tužno je stala odmahivati glavom vidjevši kćerin upitni pogled.

– Znam, na toj je strani puno više biljaka nego na Pločama, ali ne bi vjerovala koliko sam ljudi gotovo potpuno vidjela! Cijelo sam se vrijeme bojala da će nekoga uhvatiti.

Beta je pružila majci prepunu torbu odbijajući se prepustiti osjećaju krivnje. Una je stala vaditi bilje iz kože pa je, zadovoljno kimajući glavom, prišla kaminu. Zadnjih tjedana Beta je vrlo naporno radila na spremniku. Bila je to vrlo kompleksna, ali i jednostavna ideja koju je načinila posebno za ovu prigodu, zahvaljujući upravo Victoru. Beta je sjela za stol, poduprla glavu rukom i sanjivo se zagledala u kamin. Victor je bio vrlo vješt s rukama i obožavao je raditi sve što mu je mašta dozvoljavala. Dugo je vremena provodio s njom i njezinom neumornom voljom za učenjem, pa je tako vrlo brzo Beta umjela gotovo savršeno kopirati njegova djela. *Sigurno bi se ponosio.* Do ove godine, Beta i njezina majka su sve što nije smjelo biti viđeno skrivale ispod jedne klimave daske u spavaćoj sobi. Jednom su prilikom, pri tjednoj premetačini, zduri otkrili to skrovište pa je Una, na svu sreću što je skrovište bilo prazno, zaradila samo deset udaraca bičem zbog, kako su rekli, *sumnjivog održavanja kućanstva koje je prkosilo izričitim naredbama Vijeća o istome.* Beta se iste večeri, nakon što je zbrinula svoju majku, bacila na posao. Oko kamina je ugljenom nacrtala gusti busen bršljana tako da izgleda kao da ga je okruživao

sa svih strana. Svaki dan rezbarila je listove sve dok nakon nekoliko tjedana sve nije izgledalo kao jedan vrlo maštovit ukras za jedan vrlo običan kamin. Ipak, jedan je list bio gotovo neprimjetno deblji od ostalih, pa kada bi ga se dobro pritisnulo, iz zida bi iskočila željezna poluga koja bi pogurala okvir kamina samo pola metra naprijed. Tako su Una i Beta imale prostor u koji su mogle sakriti bilo što, a da to nitko ne nađe. Una je upravo spremala zadnji stručak bilja u spremnik i zatvorila ga čvrstim pritiskom. Kada se željezna poluga vratila u uspravni položaj, začuo se tihi klik. Kamin je opet izgledao neobično lijepo i sasvim nedužno. Zagledavši se u svoju majku, Beta se prisjetila dapiferove ranije opaske o njenom radnom mjestu pa je upitala:

– Kako ti je danas bilo na poslu?

Una je slegnula ramenima, uzdahnula i obrisala ruke o pregaču, iako su bile sasvim čiste. Bila je to navika koje nije bila ni svjesna, potez s posla koji je nosila kući, jer je dane provodila praveći kruh za potrebe grada ili pomažući oko Milosrđa¹⁷, i sve to u Rupama, kamenoj konstrukciji u čijim se silosima radilo sa žitom, ječmom i prosom. Beti je ta navika bila iznimno draga jer ju je podsjećala da dolazi od osobe koja je hranila mnoga usta, kao i njena.

– Kao i uvijek. Mnogo bijede, mnogo gladnih.

Milosrđe je trebalo narodu biti pokazatelj da Dvor za njih mari, no s odabranim danima kada bi dijelili žitarice ili čak cijeli kruh, građane je podsjećao samo na nemar. Beta se zamislila jedan dugi trenutak. Zatvorila je oči i dala mašti toliko slobode da zamisli kako su Rupe prazne, a svaki dom ispunjen mirisom toploga kruha.

– Umij se.

Beta je iznenađeno otvorila oči i pogledala u smjeru majčinog glasa. I zbilja, na stolicu ispod prozora stajala je spremna drvena zdjela s

¹⁷ običaj dijeljenja kruha i drugih osnovnih namirnica najpotrebitijima

bistrom hladnom vodom. Oduševljeno se nasmiješila svojoj majci, potiskujući trenutni poriv za cijukanjem. Još od malih nogu Beta je od svih blagdana najviše voljela upravo Jari God, a umivanje cvijećem kojim se pozdravljalo Proljeće za nju je bio vrhunac godine. Una je u zdjelu ubacila vrhove biljaka i cvijeća koje je otrgla prije nego ih je spremila. Na površini vode rascvjetale su se mnoge boje pozivajući Betu da ih dotakne. Podvinula je rukave svoje košulje, rukom zalizala kosu kako joj ne bi smetala i potom je sporim, gotovo bojažljivim pokretima, uronila obje ruke u hladnu vodu. Adrenalin joj je jurnuo žilama penjući se od dlanova koji su sada prošli do laktova koji zadrhtali. Osjećaj blaženstva ispunio joj prsa. Nježnim pokretom okrenula je dlanove prema gore, hvatajući tako vodu s cvijećem i baš kada je stala prinositi ruke licu, zatvorila je oči. Onog trenutka kada je dodirnula lice vodom koja je povukla srž svakoga cvijeta i biljke, Beta je vidjela jedan bolji svijet. Svijet u kojem se noću mirno spavalo, svijet u kojem su svi bili ljudi, a ne pučani koji su zato bivali šibani ili prebijani poput pasa, svijet u kojem je živjeti život značilo uživati u svakome dahu, a ne biti kažnjen zbog toga. Rukama je protrljala lice kako bi iskoristila posljednju kap sa svojih dlanova, a zatim ih opet uronila u mirisnu vodu.

– Pričaj mi o Jarilu, majko.

Začula je majčine meke korake kako se približavaju i staju tik iza njenih leđa. Una je stavila ruku na njeno rame, a Beta je zadovoljno uzdahnula pod njenim toplim dodirnom koji je tako snažno odudarao od ruku koje je držala uronjene pod ledenom vodom.

– Bog mrtvih i podzemlja, strašni Veles, oteo je Jarila, sina glavnog boga Peruna s kojim je bio u zavadi. Odveo je novorođenog Jarila u podzemlje gdje je odrastao uz njegove kćeri. Jednom kada je Jarilo stasao u snažnoga mladića, napustio je Arbus mundi, korijenje stabla svijeta i krenuo prema Perunovim dvorima koji su se nalazili na vrhu svetoga stabla. Jarilo se probijao kroz razne svjetove koji su bili raspleteni među krošnjama, a kada je došao do našeg, donio nam je proljeće. Taj dan nazivamo i slavimo kao Jari God ili Jurjevo. Kada je

Jarilo napokon stigao do Peruna, upoznao je njegovu predivnu kćer Vesnu. Ne znajući da su brat i sestra, dvoje mladih se ludo zaljubilo. Dogovorena je svadba na Ivanje koje je prozvano prvim danom ljeta, međutim, prevrtljivi Jarilo prevario je Vesnu netom prije vjenčanja. Bijesni Perun pogodio je vlastitog sina gromom i na mjestu ga ubio, a Vesna, od silne tuge, ostarjela je u trenutku i pretvorila se u ciču zimu. Nazvali su je Morana jer je postala najveća noćna mora svakog živućeg bića. Jednog dana Perunu se rodio sin Jarilo i sve je počelo ispočetka... Jer Jarilo je bog koji se iznova rađa i iznova umire, baš kao što je Morana boginja koja iznova stari i iznova se pomlađuje. U svijetu je tako i ostalo, iza ljeta dolazi zima, a iza zime dolazi ljeto i dokle god se taj kotač vrti, mi slavimo život koji zapravo nikada ne umire.

Betine oči su se blago orosile pod zatvorenim kapcima. Dok su zadnje majčine riječi odzvanjale prostorijom, Beta je osjećala kao da je za ruke drži sama Morana.

– Majko – šapnula je tiho – hoće li ovaj svijet ikada poznati bolje vrijeme?

Una je stisnula njeno rame.

– Hoće. I prije nego što misliš.

Beta je otvorila oči. Zagledala se daleko u pučinu gdje se nebo spajalo s morem i gdje su stvari bile iste kao i ovdje, iste kao svugdje u svijetu. Opet je mislila na Victora i nekako nije vjerovala u njene riječi.

Stigavši u Knežev dvor, dapifer koji je proveo cijelu noć stražareći u drugim bi okolnostima odahnuo i potražio prvu klupu na koju će sjesti dok čeka sljedeću zapovijed, ali sada, on je svojim dugim korakom jednostavno nastavio marširati pored svih klupa u

hladnome atriju sve dok nije došao do vrata Velike sale. Nije morao pokucati. Očekivali su ga. Teška vrata s rezbarijama otvorila su se stravično tiho bez ičije pomoći. U drugim bi okolnostima dapifer osjetio ledenu jezu na leđima, ali sada je nastavio hodati kroz prostoriju čeličnim korakom i pogledom uprtim pred sebe. Vijećnici su sjedili uspravno poput bogova, čekajući ga u potpunoj tišini. Dapifer se nije zapitao zašto su im iz daljine lica tako neprirodno bijela, a oči beživotne, gledajući negdje u prazninu, možda čak i u svjetove koji su postojali samo u njihovim glavama. On to nije vidio. Došao je do velikog stola presvučenog tamnoplavim baršunom i naklonio se toliko duboko da je mogao osjetiti crninu kojom je baršun bio prošaran. Nije obratio pozornost ni na vrčeve ispunjene žućkastom tekućinom čiji je kiselkasti miris tjerao na povraćanje.

– Onda?

Hladan glas koji je presjekao tišinu pripadao je najstarijem Vijećniku. Njegovo se jednostavno pitanje podrazumijevalo kao dobar trenutak za izlaganje izvještaja. Uspravivši se do svoje pune visine, dapifer je nastavio gledati u tlo i bez uzdaha, bez razmišljanja, krenuo govoriti.

– Grad je bio neuobičajeno tih. Sitni prijestupi na koje smo svakodnevno navikli potpuno su izostali protekle noći. Nakon večernjeg zvona građani su se povukli u svoje domove i do jutarnjeg zvona nismo naišli ni na koga. Nitko nije šetao, vraćao se kasno kući sa službe, išao u posjetu ili se uopće kretao gradom. Činilo se kao da su svi potpuno nestali.

Tišina koja je nanovo obavila prostoriju bila je naizgled teža nego ranije. Dapifer je gledao u tlo i osluškivao nedostatak života u Sali. Glas drugog Vijećnika bio je tek malo glasniji od šapta:

– Hoćeš nam reći da niti jedna osoba nije pronađena u gradu tokom čitave noći?

Dapifer, koji je cijeli život služio kao lojalan čuvar i nije poznavao život izvan tih zidina, osjetio je komešanje u glavi. To je trajalo već

neko vrijeme, otprilike u isto vrijeme kada se po završetku službe uputio u dvor, taj neugodan osjećaj kao da negdje u pozadini glave čuje nejasno šaputanje i ta je čudna glavobolja utjecala na njegov spreman odgovor. Tako je u zadnji tren, taman prije nego što je namjeravao ispraviti svoj iskaz i imenovati jedinu osobu koju je našao u gradu, s njegovih usana skliznuo odgovor njemu poznat od ranog djetinjstva:

– Da, Vaša Presvijetlosti.

Sa zadnjim slogom ublažio se pritisak u njegovoj glavi. Dapifer je čvrsto držao pogled uperen u mramorne ploče ispod svojih nogu, dok je napetost između Vijećnika rasla. Tišina je trajala tek koji trenutak, a zatim se opet oglasio najstariji Vijećnik.

– Vrlo neobično – glas mu je odavao netrpeljivost – smatrate li i vi da je to neobično?

Dapiferove oči bile su vrlo mirne. Mramorne ploče bile su šarene i živopisne, ali njemu nisu ništa govorile.

– Ne, Visosti. Smjena je godišnjih doba. Možda se narod jednostavno treba prilagoditi vremenskim promjenama. Većina ih je ionako u poznim godinama. Nagla promjena iz hladnoće u toplinu mnoge će potjerati u Hospitum.

– U redu – rekao je taj isti Vijećnik – zasada ćemo ostaviti tu temu postrani. Jutarnju prozivku obavite vrlo detaljno. Pretres domova odmah nakon prozivke, iznenadite građane. Ako primijetite išta neobično, to bi nam mogao biti i odgovor na pitanje noćasnje tišine. Stražarite ćete na zidinama do pola noći, a onda se možete povući do jutarnjeg zvona. Povedite čuvara koliko vam je potrebno.

Dapifer se duboko naklonio zadržavši se u tom položaju jedan tren dulje kako bi izrazio svoje duboko poštovanje, a zatim se gipko okrenuo na peti i dugim koracima uputio prema izlazu. Pritisak u glavi naglo je popustio. Kada su se vrata Velike sale nečujno

zatvorila, dapifer se uputio svega nekoliko koraka do Luže, glavne zgrade straže. Na samome ulazu dočekala su ga tri snažna zdura.

– Čekamo Vašu naredbu, Poštovani – rekao je jedan od njih. Zapovjednik koji je maločas odgovarao Vijeću uzvratilo im je pogled. Nije mogao znati da su mu se tog trena oči iz crne boje vratile u prirodnu zelenu. Ni jedan od tri zdura pred njim nije to primijetio.

– Jutarnja prozivka bit će detaljnija i trajat će duže nego inače. Pretres domova obaviti ćemo nenajavljeno odmah potom. Stražarenje na zidinama do pola noći. Na otkucaj zvona svi ste slobodni.

Njegov je glas bio strogog tona, lišen emocija. Zajedno sa svojim podređenima uputio se maršem prema sredini Place, gdje će sa jutarnjim zvonom najaviti prozivku i zbog koje će svaki građanin morati odmah istupiti kako bi se javio na čitanju svog imena. Dapifer nije prematao u glavi razgovor koji se upravo odvio u Velikoj sali. U nekim drugim okolnostima, sjetio bi se svega i zapitao se zašto je slagao da nije sreo nikoga tog jutra. Ono što je sada jedino znao bilo je da je ušao u Salu i primio zapovijed da produži službu do pola noći. Sve ostalo nestalo je u šapatu.